

конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі». Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 301–306.

УДК 070.489-053.2(477)«189/191»

Дубецька Оксана
кандидатка наук із соціальних
комунікацій, асистентка кафедри
журналістики
Національного педагогічного
університету
імені М. П. Драгоманова

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ ПРЕСИ НАДДНІПРЯНЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Найбільшими видавничими центрами дитячої та учнівської періодики на Наддніпрянщині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. були Київ та Одеса, де почали створюватися й поширюватися часописи для підростаючого покоління. У Рисувальній (Малювальній) школі М. Мурашка 1885 р. читачі отримали відразу чотири часописи («Палітра», «Складень», «Ученик», «Школьник»), оформлені відповідно до профілю мистецького закладу (згадки про ці видання зафіксовані в «спогадах старого вчителя» М. Мурашка). Ці рукописні видання на той час радше були винятком, аніж правилом; їхня поява не сприяла розгортанню подібних видань у Києві та розширенню читацької аудиторії.

В наступні роки світ побачили поодинокі часописи, серед яких був і «Колокольчик церковно-приходской школы» (Київ, 1892) – той «релігійно-духовний дзвіночок», що мав дати юним читачам «срібло розумних, добрих і корисних слів людських», а насамперед «золото слова Божого». Першим виданням для дитячого і шкільного віку, з

педагогічним відділом став ілюстрований місячник «Дитя» (Київ, 1898–1904) за редакцією А. Грена. Відповідно до читацьких категорій редколегія визначила в структурі кілька відділів: перший призначений для дітей, щоб дати їм основні знання про світ, познайомити з казками та оповідями, виховати почуття гуманності; другий відділ – для дітей шкільного віку (відомості з географії, історії, природознавства, класичної белетристики, «все в доступній формі, уникаючи повчань»); третій відділ – для батьків і вихователів, щоб «кинути промінь у темне середовище батьків, молодих педагогів» (1898. № 1. С. 1).

Дитячу, шкільну та родинну аудиторія намагалася поєднати редакція щомісячного ілюстрованого журналу «Утро жизни» в Києві. Потреба у створенні подібного журналу виникла як «прагнення прищепити своїм юним читачам ідеали добра і краси» (1908. № 1. С. 3). Основна місія – формування у дітей правильних життєвих орієнтирів, що ґрунтуються на християнському сприйнятті всього сушого.

Як правило, учнівські видання зосереджені навколо освітніх осередків – найчастіше це школи, гімназії, училища, гуртки та освітні («середньошкільні») організації. Це, зокрема, київські заклади: 8-ма гімназія, рисувальна школа М. Мурашка, жіноче комерційне училище Л. М. Володкевич, комерційне училище М. Г. Хорошилової, Володимирський кадетський корпус, гімназія В. І. Петра, 4-а чоловіча гімназія, гурток учнівської молоді. Вже на початку ХХ ст. активну участь у виданні своєї преси брали дівчата – вихованки жіночих гімназій (зокрема приватної гімназії О. К. Титаренко) та комерційних училищ, де силами учениць вийшли у світ такі журнали, як: «Зорянка» (1910–1913), «Колокольчики» (1912–1914), «Колос» (1908–1912), «Ласточка» (1909–1913), «На пути» (1910–1912), «Начало» (1907/1907–1911), «Наш друг» (1911/1912–1913/1914), «Подснежник» (1907–1912), «Пчелка» (1909–1915), «Ручеек» (1913–1914) та ін.

Низка часописів зафіксована в Одесі. Ще наприкінці XIX ст. директорка приватного музичного училища для дітей обох статей (так зазначено в оголошенні) Анна Чарнова почала видавати ілюстрований журнал «Детский музыкальный мирок» (1887–1888). Основною метою стало пробудження зацікавлення музикою, розуміння її животворного духу– справжньої «школи розуму й серця». В причорноморському місті читачі мали змогу ознайомитися зі щоденною дитячою газетою «Гудок» (1912–1913) і гумористичним додатком «Бальный гудок»(1913), літературно-художнім двотижневим журналом «Детство и отрочество» (1912–1913), часописом «Лепестки» (1913) з додатком, художньо-літературним ілюстрованим журналом для єврейських дітей «Колосья» (1913–1918), тижневою газетою «Детская жизнь» (1914), тижневим літературно-художнім журналом «Детский листок» (1915), ілюстрованим журналом для дітей та юнацтва «Радость детей» (1917).

Серед численної періодики Одеси кінця XIX– початку XX ст. можна знайти ще чимало газет і журналів, читачами яких могли бути діти, але здебільшого такі видання, як «Школьное обозрение» (1889–1892), «Школьные экскурсии и школьный музей» (1913–1916), «Свободная школа» (1905–1906), «Живой родник» (1914) віддавали перевагу професійній аудиторії. Існувала також учнівська періодика («Маяк», «Рассвет», «Зарницы», «Правдивое слово», «Ученический листок»), над якою працювали старшокласники гімназій та училищ.

Харківське видання «Весеннее солнышко» (1906–1907) дотримувалось широкої програми: бесіди про Бога та релігію; казки, байки, новели, повісті російською, українською, польською, французькою і німецькою мовами; бесіди про здоров'я, природу та її явища, тварин і їх життя, ігри на повітрі та в кімнаті, музика і спів, дитячий театр і мистецтво, ремесла і рукоділля, листування з читачами,

їх твори, премійовані редакцією; жарти, шаради, загадки, ребуси, поштова скринька.

Лише у 1906 р. з'явилися на Наддніпрянщині умови для видання дитячої преси українською мовою. Першим тут став додаток під назвою «Читайте, діти» до могилів-подільської газети «Світова зірниця», де друкувалися здебільшого твори релігійно-повчального змісту. Через два роки у Києві за редакцією Гр. Шерстюка і за сприяння видавництва «Український учитель» вийшов літературний ілюстрований збірник для дітей «Світло», зі сторінок якого до дітей звернувся письменник С. Черкасенка: «Читайте, дітки!.. Про світло, про пільму читайте... Світло – то добро, правда, щастя, радість... Подалі од пільми!» (1908. № 8). Автор кликав до світла, щоб під його промінням розвивався природний хист, «всі сили чистої, як кришталь, прозорої душі вашої – на щастя, на радість рідній країні!».

Того ж 1908 р. читачі отримали перший на Наддніпрянщині національний журнал «Молода Україна» для дітей старшого і молодшого віку, який видавала і редагувала Олена Пчілка, прагнучи виховувати свідомих громадян своєї землі. Участь у часописі взяли відомі на той час літератори: Б. Грінченко, М. Старицький, його донька Л. Старицька-Черняхівська, Х. Алчевська, Грицько Григоренко, С. Черкасенко, Г. Шерстюк; письменники-початківці: О. Олесь, М. Рильський, А. Кашенко, С. Мартос, В. Тарноградський.

У жовтні – грудні 1917 р. письменниця Наталія Романович-Ткаченко ініціювала та редагувала в Києві український дитячий журнал «Волошки». Основні публікації цього часопису: поезії, новели, казки, спогади дитинства, бувальщини, історичні оповіді, загадки, перекладні дитячі твори. На сторінках журналу надруковано твори О. Олесь, П. Тичини, І. Манжури, С. Черкасенка, М. Загірньої, серед

них відомі поезії «Хор лісових дзвіночків» П. Тичини та «Ялинка» О. Олесья, поема «Віщий Олег» С. Руданського.

Загалом у період із 1885 по 1917 р. спочатку у Києві, потім в Одесі, Харкові, Катеринославі та інших містах Наддніпрянщини з'явилося приблизно 127 газет і журналів для дітей та учнів. Такі пресовидання вийшли в світ, окрім уже названих центрів, у Полтаві, Кременчуці, Житомирі, Олександрівську, Луганську, Кам'янці-Подільському, Ялті, Сімферополі. Жодного дитячого видання не зареєстровано в Чернігівській губернії.

З 1906 по 1917 р. у Могилеві-Подільському, Києві, Полтаві, Ольгополі на Поділлі, Умані вийшло в світ, планувалися або згадані в бібліографічних джерелах 17 часописів українською мовою («Читайте, діти!», «Молода Україна», «Волошки», «Молоде Життя», «Каменярь», «Перший крок», «Світло», «Садові квітки», «Праця», «Зоря київська» та ін.). «Молоді сили» (Золотоноша на Полтавщині, 1917) і «Реаліст» (Вінниця, 1910–1917) друкували матеріали українською та російською мовами; харківський журнал «Весеннее солнышко» використав п'ять мов. У Києві, Одесі, Луганську, Бахчисараї вийшло 6 періодичних видань (чи додатків) для дітей польською, розмовною єврейською і кримськотатарською мовами («Алеми-Субън», «Naprahim», «Gazetkadladieci» (дод. до газети «Ludboży»), «Nasz świat», «Nowinypolskie: dodatekdladieci», «Życiepolskie: dodatekdladieci»), які привчали підростаюче покоління до національних традицій. На єврейських дітей звернули свою увагу редакції 10 російськомовних пресовидань («Еврейская молодая мысль» і «Еврейское юношество» в Києві, «Молодой Израиль» / «Домой в Сион» у Кременчуці, «Колосья» та «Молодая Иудея» в Одесі, «Юный Израиль» і «Цветник Иудеи» в Луганську, «Заря» в Лохвиці та ще одна «Молодая Иудея» в Ялті).

Деякі часописи для дітей та учнів згадуються в різних джерелах (показчики, нариси історії журналістики певного періоду чи краю, спогади), але досі не вдалося встановити такої наявності у бібліотеках, музеях чи архівах України.

УДК 070.486:37.013:39(=161.2)(477)«186/191»

Євдокименко Ірина
кандидатка наук із соціальних
комунікацій,
асистентка кафедри історії
журналістики
Навчально-наукового інституту
журналістики Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРЕСІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

6 червня 2022 року Наказом МОН України № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» було затверджено заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року.

Серед основних складових Концепції визначені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання української молоді. Головна мета, якої мають досягти освітяни під час національно-патріотичного виховання – виховати та навчити самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста та